

METAPHOR AND HYPERBOLE IN METEOROLOGICAL TERMINOLOGY

Alina-Florinela Dănilă
PhD Student, University of Craiova

Abstract: This study highlights the way in which the terms grouped around the vast family of meteorological terminology acquire stylistic value, going from literary to specialized language, with identity or change of meaning. Thus, all these aspects only certify that meteorology possesses an interdisciplinary character, which, in its turn, reflects the accentuated mobility of Romanian vocabulary.

Keywords: meteorology, language, metaphor, hyperbole, context.

Introducere

Din cele mai vechi timpuri, omenirea a fost permanent preocupată să definească și să explice fenomenele naturii, realizând influența majoră pe care factorii naturali și vremea o exercită asupra modului lor de viață. Drept urmare, a apărut și s-a dezvoltat terminologia *meteorologică*. O etapă importantă în dezvoltarea științei terminologice a constituit-o, la mijlocul secolului al XX-lea, lansarea tezei privind complexitatea semantică a termenului, înțeles ca unitate specifică, apartenență la două sisteme: la cel al limbii și la sistemul terminologic al unui domeniu specific. Clasicul științei terminologice A. Reformatzki scria că terminologia este „slugă la doi stăpâni: a sistemului lexical și a sistemului de noțiuni științifice”.¹

Pe măsura evoluției științei meteorologice, terminologia ei s-a fixat, stabilitatea depinzând de volumul de comunicare, îmbogățindu-și lexicul specific în ritmul alert impus de explozia tehnologică din a doua jumătate a secolului XX. Odată cu popularizarea ei, termenii trec în domeniul public și pot deveni elemente ale vocabularului uzual.

Meteorologia, privită în ansamblul său, este un vast domeniu de cercetare, reprezentând, în uzul comun, „ramura geofizicii care se ocupă cu studiul proprietăților atmosferei și cu fenomenele care au loc în aceasta” (DEX:). De asemenea, o lucrare de specialitate, DE², definește conceptul de *meteorologie* astfel: „Știința care studiază proprietățile atmosferei și fenomenele care se petrec în cadrul acesteia”. Prima definiție este uzuală, spre deosebire de definiția specializată, în care apare o referire mai clară la conceptul de meteorologie, prin sintagme care evidențiază domeniile implicate și scot în relief caracterul interdisciplinar al domeniului.

Scurt istoric

Realizând o incursiune în orizontul istoriei universale, marii înțelepți ai Antichității nu puteau să rămână în afara acestei preocupări pentru multă vreme, așa că au reflectat asupra problemelor meteo și au formulat diverse opinii, astfel: Anaxagoras a încercat să demonstreze printr-o schemă cum funcționează formarea precipitațiilor, Empedocle vedea fenomenele acestea în mod mai amplu, prin combinarea elementelor fundamentale - aer, foc, apă, pământ,

¹ Reformatzki A. A., *O necotorâh voprosah terminologhii* // Hrestomatia, Moskva, 1994, p.216.

² DE - *Dicționar Enciclopedic*, autor Marcel D. Popa, Alexandru Stănculescu, Gabriel Florin Matei, Anicuța Tudor, Carmen Zgavărdici, Rodica Chiriacescu.

luând naștere diversele forme de precipitații, vântul, ceața, canicula. Aristotel a scris chiar o lucrare în care trata mai multe științe ale pământului - vremea, seismologia, geografia, lucrare de referință pentru omenirea din toate timpurile, *Meteorologia*, în care nota: „Totdeauna vedem căzând apa care a fost ridicată. Chiar dacă nu exact aceeași cantitate de apă vine înapoi într-un an sau într-o anumită perioadă, tot ceea ce a fost ridicat se întoarce”³.

În arealul societății românești, încă de la 1420, în *Cronicile Brașovului* apar referiri la fenomene meteorologice deosebite. Cronicarul moldovean Grigore Ureche ne informează că în anul 1504 au căzut ploi abundente, care au cauzat inundații: „Peste vară au fost ploi grele și puhoai de apă cât s-au făcut multă înecare”⁴. Dimitrie Cantemir, personalitate enciclopedică a poporului român, a abordat în lucrarea sa de căpătâi *Descriptio Moldaviae* și probleme de climă și geografie, ba chiar și hidrologie.

Putem considera că preocuparea științifică și didactică pentru meteorologie pe teritoriul românesc a apărut odată cu introducerea în programa de studii a Școlii Vasluiene din Iași a disciplinei meteorologie, studiindu-se mai ales un manuscris grecesc obținut de la biblioteca mitropoliei.

În 1884, a fost înființat Serviciul Meteorologic al României fiind condus de Ștefan Hepites⁵. După război, în 1946, Nicolae Topor a început să elaboreze pentru prima oară prognoze pe durată lungă. În 1950 au fost instalate radiotelefoane în stațiile meteorologice de munte, făcându-se trecerea la un sistem complex, integrat, de meteorologie. Cercetările în domeniul meteorologic continuă și azi, fiind înlesnite de dezvoltarea fulminantă a tehnicii și a științei.

În arealul lingvistic românesc, au apărut în ultima perioadă valoroase lucrări ce aduc în prim plan analiza detaliată a terminologiei meteorologice, subliniind aici valoarea și complexitatea deosebită a demersului cercetătorilor de a revela o terminologie aflată în plin proces de dezvoltare. Terminologia meteorologică reprezintă obiectul de interes numeroși lingviști, amintind-o aici pe Cristina Florescu, editoarea unui amplu volum intitulat *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (Științific vs. Popular)*, lucrare consultată orientativ în vederea realizării lucrării de față.⁶

Inventarul de termeni meteorologici s-a răspândit cu ușurință și în limbajul literar, unde sunt întrebuițați cu o deosebită valoare stilistică. Acest fapt ilustrează interdisciplinaritatea meteorologiei care este strâns legată de numeroase alte discipline biologice și nebiologice: biologie, geografie, fizică, chimie, matematică, pedologie, fiziologie, electricitate, astronomie, transporturi, istorie, limbaj monetar, matematică, logică, arte. Interdisciplinaritatea ilustrează, totodată, și „mobilitatea mare a vocabularului”, „migrarea termenilor fie dintr-un limbaj specializat în alt limbaj specializat, fie dinspre limbaj specializat spre limbajul comun sau invers, cu accent pe existența nucleului lexical comun”⁸.

Analiza corpusului

În lucrarea de față ne-am îndreptat atenția asupra termenilor meteorologici care pot dobândi valoare stilistică. Corpusul supus analizei este format din patru termeni, furtună, vânt, fulger, tunet, selectați din textul literar Pașa Hassan, de George Coșbuc. În cadrul analizei, am pornit de la modul în care sunt definiți termenii în dicționarul de uz general (DEX), marcarea lor diastratică în DEX, spre a ajunge apoi să observăm încărcătura metaforică și hiberbolică ,

³ Aristotel (384-382i.e.n), *Meteorologia*

⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*

⁵ Ștefan C. Hepites, fizician, inginer și meteorolog român, centrul în jurul căruia s-au grupat activitățile lui Hepites a fost *Institutul Meteorologic al României*, pe care l-a organizat și condus între anii 1884–1908.

⁶ Florescu, Cristina (edit.), *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (Științific vs. Popular)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015.

⁷ Bidu-Vrânceanu (coord.), 2000 : 2.

⁸ Bidu-Vrânceanu (coord.), 2000: 2-4.

pe care acești termeni o însușesc, cu identitate sau diferență de sens. În redarea definițiilor am utilizat și MDA, numai în situațiile în care aceste dicționare au avut înregistrări (informații) suplimentare față de DEX.

Definiții

Termenii selectați în vederea analizei fac parte din vastul areal semantic al precipitațiilor, termen moștenit din latinescul *precipitatio*, *-onis*, definit drept „vapori de apă condensați care cad din atmosferă pe suprafața Pământului sub formă de ploaie, ceață, brumă, zăpadă, grindină” (DEX:839). La rândul lor, aceste nume sunt unități simple ce pot fi definite cu ușurință: *furtună*, s.f.< lat. fortuna, „Vânt puternic însoțit de averse de ploaie, de grindină și de descărcări electrice; vijelie” (DEX:325); „Perturbare atmosferică violentă, care generează vânturi puternice și precipitații, adesea în rafale, însoțite de descărcări electrice”(MDA2 2010).Comparând cele două definiții, putem afirma ca MDA oferă o definiție mai complexă, ancorată în limbajul specializat, acela al terminologiei meteorologice, depășind abordarea comună, uzuală din DEX; *vânt*, s.n.< lat.*ventus*, „Deplasare pe orizontală a unei mase de aer provocată de diferența de presiune existentă între două regiuni ale atmosferei” (DEX:1304); *fulger*, s.n. < lat.*fulger* (= *fulgur*, *-is*), „Fenomen atmosferic care constă într-o descărcare electrică luminoasă produsă între doi nori sau în interiorul unui nor” (DEX: 366); *tunet*, s.n. < lat.*tonitrum*, „Zgomot puternic care însoțește o descărcare electrică atmosferică” (DEX:1234); Ceea ce putem desprinde pe baza acestor definiții este faptul că acestea presupun o gradație de la simplu spre complex a informațiilor fundamentale pentru domeniul meteorologic, facilitând astfel trecerea spre limbajul de specialitate.

Sensuri

În cele ce urmează vom urmări, comparativ, procesul în care termenii *vânt*, *furtună*, *fulger*, *tunet* „migreză” din sfera limbajului meteorologic spre limbajul literar, unde va primi noi conotații, care apar pe baza procedurii metaforei și al hiberbolei. Este de menționat faptul că în procesul acesta de „migrare” sau determinologizare participă termeni monomembri care își modifică nuanța semantică datorită conexiunii cu alte cuvinte din limbajul literar. Prin acest fapt, putem, de asemenea, să remarcăm interdisciplinaritatea terminologiei meteorologice.

Potrivit terminologului Angela Bidu-Vrănceanu, această determinologizare sau întrebuițare a termenilor într-un limbaj diferit, altul decât acela specializat, este un proces gradabil: „transferul termenului în texte și contexte de largă circulație antrenează un proces de determinologizare a sensului specializat în grade diferite”⁹.

Lexicul specializat furnizează așadar limbii literare un număr de termeni care transgresează limitele câmpului semantic al domeniului-sursă și căpătă alte valențe în noua dimensiune în care au fost introduși, fiind receptați ca termeni sau ca expresii figurate consacrate prin uz.

Pe baza informațiilor expuse, vom încerca să analizăm acești termeni în contexte diferite, urmărind procesul de „diluție” semantică, tocmai pentru a ilustra impactul procedurilor artistice (metafora, hiberbola) asupra sensului unui termen. Exemplele au fost preluate din presa online și din opera literară Pașa Hassan, scrisă de George Coșbuc. Vom urmări, pe baza analizei textului literar, modalitatea în care se creionează portretul protagonistului, Mihai Viteazul, pornind de la comparații cu elemente din câmpul semantic al terminologiei meteorologice, elemente ce se vor „metamorfoza” ingenios sub impactul mijloacelor artistice.

De exemplu, termenul *furtună* din enunțul: „Ministerul Afacerilor Externe (MAE) informează cetățenii romani calatoresc în Grecia ca în perioada 3-4 ianuarie se anunța furtuni

⁹ Bidu-Vranceanu, A. Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte.s.l.: Editura Universității din București, 2007, 266 p.

violente atat la malul, cat si in largul Marii Egee.” (<http://www.ziare.com/>, 04.01.2019, *Atenționare de călătorie în Grecia: Se anunță furtuni și valuri de 12 metri, iar feriboturile ar putea rămâne la mal*) migrează din domeniul meteorologic în limbajul literar, mai cu seamă în textul baladei *Pașa Hassan*, unde, sub influența procedului stilistic al metaforei, va exprima comportamentul impunător, înspăimântător al personajului principal al textului, Mihai Viteazul: „Dar iată-l! E vodă, ghiaurul Mihai;/ Aleargă năvală nebună(...)/ El vine spre pașă, e groază și vai,/ Că vine *furtună*” (George Coșbuc, *Pașa Hassan*). Autorul lucrării filtează poetic o forță stihială, *furtuna*, care capătă o conotație impresionantă, menită să trezească puternice emoții în sufletul cititorului și să contureze totodată portretul unei ființe umane care se remarcă printr-o putere de caracter nebănuită.

Termenul vânt din enunțul „Administrația Națională de Meteorologie a emis, marți, noi avertizări nowcasting cod galben de vânt, valabile în mai multe localități din Muntenia, Oltenia și Moldova, inclusiv în Capitală, până la ora 14:00.” (<https://www.libertatea.ro/>, 05.03.2019, *ANM anunță cod galben de vânt în București și 19 județe*) „se va îmbogăți” metaforic și în același timp hiberbolic cu sensul de curaj, vitejie, agilitate: „Hassan de mirare e negru-pământ;/ Nu știe de-i vis, ori aieve-i./ El vede ghiaurul că-i suflet de *vânt*.” (George Coșbuc, *Pașa Hassan*). După cum bine se poate observa, autorul reliefează printr-o gradație a comparațiilor cu elemente din limbajul meteorologic comun, sensuri ce accentuează modul în care contextul își pune amprenta asupra termenului.

Termenul fulger din enunțul: „Furtunile se țin lanț, multe dintre ele destul de violente cu fulgere și trăsnete care pot să pună în pericol viața celor surprinși în câmp, cum este cazul fermierilor.” (<https://www.libertatea.ro/>, 06.06.2016, *Te-a surprins furtuna? Ce trebuie să faci pentru a te păzi!*) va pătrunde într-o altă sferă semantică, prin intermediul stilistic al metaforei, „Pe vodă-l zărește călare trecând/ Prin șiruri, cu *fulgeru*-n mână.” Conotația primitivă de această dată va depăși cu desăvârșire dimensiunea meteorologică și se va îndrepta către un alt nivel de percepție și interpretare, *fulgerul* ilustrând ideea de rapiditate fizică și psihică în același timp.

Termenul tunet din enunțul „Un fenomen pe cât de straniu pe atât de rar i-a speriat teribil pe locuitorii unei comune din Buzău. A nins cu tunete și fulgere la fel de puternice ca în timpul furtunilor de vară.” (<https://stirileprotv.ro/>, 12.01.2019, *Explicația furtunii cu tunete și fulgere, în plină iarnă, din Buzău*) se va extinde conotativ sub impactul procedului hiberbolei cu sensul de spaimă, groază, „Sălbaticul vodă e-n zale și-n fier”, pe frunte poartă o cupolă gigantică, „vorba-i e *tunet*, răsuflatul ger”, hiberbola *vorba-i e tunet* atingând apogeul portretizării eroului textului baladesc, transmițând prin însăși termenul *tunet* puternica încărcătură emoțională a textului supus analizei.

Concluzii

Lucrarea de față a avut drept scop ilustrarea trăsăturilor lexico-semantice ale termenilor grupați în jurul mării familii a terminologiei meteorologice, termeni pe care îi regăsim în uzul comun actual. După cum se poate observa, pe baza exemplelor oferite, termenii au multiple întrebuințări, primind multiple conotații, odată ce părăsesc domeniul meteorologic și pătrund în limbajul literar, unde sunt supuși procedurilor artistice, ceea ce este o importantă dovadă a mobilității accentuate a vocabularului limbii române. Radiografierea terminologiei meteorologice românești permite evidențierea și observarea mai multor lexeme care intră atât în limbajul specializat, în limbajul comun, dar și în cel limbajul literar.

BIBLIOGRAPHY

- Aristotel (384-382i.e.n), *Meteorologia*
 Ureche, Grigore *Letopisețul Țării Moldovei*

Bidu-Vrânceanu, Angela, *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, București, Editura Universității din București, 2007.

Coșbuc, George, *Cântece de vitejie (versuri)*, București, Editura SEMNE, 2011,

DE - *Dicționar Enciclopedic*, autor Marcel D. Popa, Alexandru Stănciulescu, Gabriel Florin Matei, Anicuța Tudor, Carmen Zgavărdici, Rodica Chiriacescu.

DEX= Academia Română, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

Florescu, Cristina (edit.), *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (Științific vs. Popular)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015.

Reformatski A. A., *O necotorâh voprosah terminologhii // Hrestomatia*, Moskva, 1994.

Surse

<http://www.ziare.com>

<https://www.libertatea.ro>

<https://www.libertatea.ro>

<https://stirileprotv.ro>